

Дриндіна Катерина Вікторівна
Чорноморський державний університет імені Петра Могили,
студентка IV курсу

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ МАЛОЗНАЧНОСТІ ДІЯННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Суспільна небезпечність є обов'язковою ознакою злочину. Без неї поведінка людини, хоча формально й містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого КК, не може вважатися кримінально-протиправною. Адже формальний підхід до наявності чи відсутності злочину означає відхід від принципу гуманізму й економії кримінально-правового впливу, відволікання від боротьби зі справжньою злочинністю. Це добре розуміли в стародавньому Римі, де діяв постулат: *de minimus non curat praetor*. Тобто: претор (суддя) не займається дрібницями.

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що недостатня наукова розробка поняття малозначного діяння призводить до проблеми застосування ч. 2 ст. 11 КК України на практиці. Більшість працівників правоохоронних органів стикається з проблемою визначення ознак малозначного діяння, що призводить до помилок при його кримінально-правовій оцінці. Відсутність чіткого і єдиного розуміння малозначності діяння призводить до притягнення до кримінальної відповідальності особи, що цього не заслуговує, або до помилкового виправдання злочинця. Тому, додаткового розгляду потребують питання визначення ознак малозначності діяння.

Ч. 2 ст. 11 КК зазначає: не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі [1].

Це положення конкретизує зміст суспільної небезпеки як загальної ознаки злочину. Мета його введення до КК обумовлена необхідністю підкреслити, що правосуддя в Україні має здійснюватися на засадах принципів справедливості та індивідуалізації кримінальної відповідальності, за яких формальний момент – кримінальна протиправність типового діяння – не може превалювати над фактичним – відсутністю суспільної небезпеки конкретного діяння.

Відомо, що суспільна небезпека – це не якась самостійна ознака складу злочину, а риса, яка виражена у сукупності таких ознак. Разом із тим, далеко не всі ознаки складу злочину «формують» його суспільну небезпеку. Зокрема, не є ознаками, які визначають суспільну небезпеку посягання, такі, як причиново-наслідковий зв'язок, загальні ознаки суб'єкта. І навпаки, серед ознак складу злочину можна виділити такі, які головним чином і визначають його суспільну небезпеку. Це – важливість об'єкта злочинного посягання, характер і розмір злочинних наслідків, спосіб, місце, час, обстановка, знаряддя вчинення злочину, форма вини, мотив та мета дій особи, ознаки спеціального суб'єкта. [2, с. 10]

Отже, малозначне діяння не є злочином і не може тягти кримінальної

відповідальності. Щодо умов, за яких можна розцінювати діяння як малозначне, то:

- 1) воно повинно формально підпадати під ознаки діяння, передбаченого певною статтею КК. Інші види правопорушень не можуть підпадати під поняття малозначного діяння. Вони повинні розглядатися за нормами інших галузей права: адміністративного, цивільного, трудового тощо.
- 2) у малозначному діянні має бути відсутня суспільна небезпека. Оскільки малозначне діяння не є злочином, оцінка йому як такому дається представниками правоохоронних органів. Рішення приймається з урахуванням усіх особливостей конкретної події. Як правило, це — умисне діяння, яке не спричинило істотної шкоди. Ця неістотна шкода може бути матеріальною (крадіжка приватного майна на незначну суму), може бути організаційною (незначне запізнення при поверненні до місця відбування покарання особи, засудженої до позбавлення волі, якій було дозволено короточасний виїзд, після закінчення строку виїзду) тощо. [3, с. 79]

Бантисhev також підтримує думку, що малозначне діяння, яке не є злочином, повинно мати вищезазначені ознаки, і, поряд з цим, він підкреслює, що малозначне діяння не є злочином, а саме: в кримінально-правовій нормі йдеться про відсутність кримінальної відповідальності, а не про звільнення від неї. [4, с. 26]

На думку Козенко, ознаки малозначності діяння — це кількісні та якісні характеристики об'єктивних і суб'єктивних ознак конкретного складу злочину, які позбавляють діяння суспільної небезпеки або знижують його до мінімуму, який має значення для незлочинного правопорушення (мала матеріальна шкода, незначний прояв об'єктивної сторони, невизначені мета, мотив, незначна вина правопорушника тощо) [5, с. 187]. Для вирішення питання про те, чи є діяння злочином чи малозначним діянням, можуть мати значення особливості суб'єкта діяння.

Є й цілком протилежні міркування відносно того, що особливості суб'єкта не мають принципового значення, бо правосуддя існує на засадах рівності громадян перед законом та судом, яка можлива лише у тому випадку, коли головним в оцінці діяльності особи буде діяння суб'єкта, а не сам правопорушник як особа з її позитивними та негативними рисами.

Козенко наголошує, що діяння може бути малозначним:

- а) за властивостями об'єкта, на який спрямовано замах;
- б) за характером дії чи бездіяльності.

Головна ознака злочину — його суспільна небезпека, заподіяння ним тяжкої, у багатьох випадках непоправної шкоди або утворення загрози заподіяння такої шкоди. Наявність цих ознак виключає питання про малозначність об'єкта посягання (говорячи про об'єкт, маємо на увазі об'єкт посягання, а не об'єкт, якому реально завдано шкоди посяганням). Якщо діяння було спрямоване на заподіяння значної або невизначеної за обсягом шкоди, але реально заподіяно шкоду незначну, теж не можна говорити про малозначність діяння. Тобто про малозначність може йти мова лише тоді, коли і за умислом суб'єкта посягання було направлено на незначний об'єкт і потенційна шкода могла бути мізерною [5, с. 189].

Малозначні діяння тільки тоді не є злочинними, коли їхня малозначність є як об'єктивною (за фактично заподіяною шкодою), так і суб'єктивною, тобто за змістом вини, коли особа мала намір заподіяти мізерну шкоду. У випадку ж розходження

між наміром особи і фактично досягнутим нею результатом, відповідальність має відбивати дійсне спрямування і вини.

На думку окремих вчених, під дію ч. 2 ст. 11 ККУ підпадають діяння, які певною мірою є суспільно небезпечними, але не настільки, щоб тягти кримінальну відповідальність. Справи цієї категорії складають основну масу справ, які припиняються, або за якими відмовляється в порушенні кримінальної справи у зв'язку з відсутністю складу злочину.

Севастьянова розглядає малозначність діяння за 5 ознаками:

- 1) об'єктом посягання;
- 2) за способом дії;
- 3) за наслідками протиправного посягання;
- 4) за змістом вини;
- 5) за су'єктом діяння.

При цьому, вона акцентує увагу на об'єктивних ознаках. Для застосування норми про малозначність, необхідна наявність конкретних умов: вчинене діяння повинно формально містити ознаки будь-якого складу злочину, передбаченого Особливою частиною Кримінального кодексу, тобто повинно бути формально протиправним; діяння повинно бути малозначним; малозначність діяння повинна свідчити про те, що воно не становить ніякої суспільної небезпеки, яка є загальною та обов'язковою ознакою будь-якого злочину [2, с. 13].

Поняття "склад злочину" можна віднести тільки до поняття "злочину", бо не може бути "складу" малозначного діяння. Таким чином, малозначне діяння повинно формально містити ознаки складу злочину, але коли вони встановлюються і робиться висновок про малозначність діяння, цей склад «скасовується», бо малозначне діяння не може мати складу злочину, а склад злочину, в свою чергу, не може бути наділений ознаками малозначності.

Протиправність малозначного діяння носить явний характер. Коли особа посягає на відносини, які охороняються кримінальним законом, незалежно від ступеню суспільної небезпеки вчиненого нею діяння, вона порушує встановлені кримінальним законом заборони. Вчинення малозначного діяння з необережною формою вини може свідчити про помилку особи. Умисне вчинення, навпаки, просто в даному випадку, погляд особи зупинився на незначній речі і, якщо своєчасно не зупинити людину, це може привести до початку злочинної діяльності. Зрозуміло, що притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення малозначного діяння з будь-яким умислом може привести до порушення принципу економії кримінальної репресії, але не брати до уваги умисел особи взагалі – неправильно.

Характеризуючи таку ознаку малозначного діяння як об'єкт посягання, потрібно погодитись з тим, що сам по собі об'єкт малозначним бути не може. Об'єкт малозначного діяння визначається не малозначністю, а порівняльною цінністю або значимістю, яка і враховується при застосуванні ч. 2 ст. 11 КК. Враховуючи те, що об'єкт злочину – це суспільні відносини, можна зробити висновок, що там, де немає посягання на суспільні відносини або таке посягання носить малозначний характер, в результаті чого суспільним відносинам не завдається шкода, немає злочину. Існує єдиний виняток, коли об'єкт стає малозначним, тобто коли він втрачає свою суспільну значимість. Втрата значущості може бути з різних причин: зміна

соціальних цінностей, економічних умов, політичної обстановки в державі т.і. Таким чином, у такому випадку поняття малозначності має зв'язок з таким поняттям, як декриміналізація.

Окрім того, діяння може визнаватися малозначним не лише за властивостями об'єкту, а й за характером способу дії або бездіяльності, від якого залежить характер і тяжкість наслідків. Тому спосіб надає дії або бездіяльності якісну визначеність. Це значить, що якщо спосіб дії за змістом не являє великої суспільної небезпеки та може носити незначний характер, в сукупності з іншими ознаками, діяння може бути визначене як малозначне.

За змістом вини малозначне діяння може бути таким лише тоді, коли і за умислом особа бажала вчинити незначні дії, які тягнуть малозначні наслідки. Якщо умисел та характер дій не збігаються, не можна говорити про малозначність діяння.

Таким чином, малозначність – категорія об'єктивно-суб'єктивна і вона, в принципі будучи реальною, існує поза нашою свідомістю і одночасно суб'єктивно сприймається як законодавцем, так і на практиці. Єдиним критерієм малозначності діяння є усвідомлення суб'єкта застосування норми кримінального закону і того, що формує стандарт оцінки діяння. Фактори малозначності як встановлені і належним чином зафіксовані обставини справи, що характеризують об'єкт, об'єктивну і суб'єктивну сторону оцінюваного діяння, дозволяють судити про «серйозність» порушення кримінально-правової заборони і оцінюються крізь призму правосвідомості особи. Малозначність дії визначається сукупністю об'єктивних і суб'єктивних, основних і факультативних чинників, що проявилися в формально злочинному поведінці особи. З урахуванням специфіки конкретного діяння окремі фактори можуть відігравати визначальну роль у вирішенні питання про застосування ч. 2 ст. 11 ККУ, але як такого самостійного значення при цьому можуть і не набувати.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2001, N 25-26, ст.131.
2. Севастьянова Т. Е. Малозначність діяння за кримінальним законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 / Т. Е. Севастьянова. – К., 2003. – 19 с.
3. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації : навч. посіб. // В. О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
4. Бантишев О. М. Значення поняття «Малозначність діяння» для вирішення питання про кримінальну відповідальність // Юридичний радник. - №1(27). – 2009. – с. 25-28.
5. Козенко Т.Е. Критерії та ознаки малозначності діяння за кримінальним законодавством України // Києво-Могилянська академія. Наукові записки. – Спец. вип. – 2000. – Т. 18. – Ч. 1. – С. 186 – 189.